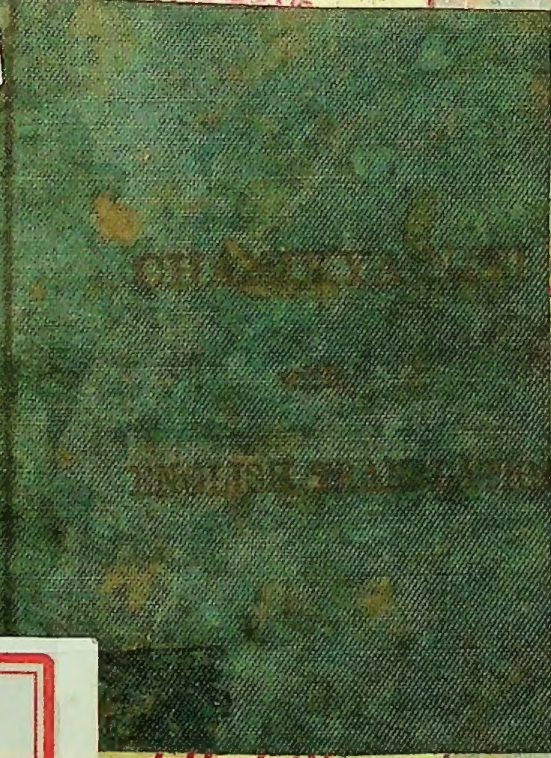

6/2

श्रीमद्भागवत : काशी
श्रीमद्भागवत : काशी
श्रीमद्भागवत : काशी

श्रीमद्भागवत

श्रीमद्भागवत

203
—
3

श्रीमद्भागवत : काशी
श्रीमद्भागवत : काशी
श्रीमद्भागवत : काशी

ॐ नमो भगवते वासुदेवायः ॐ नमो भगवते वासुदेवायः

ॐ नमो भगवते वासुदेवायः ॐ नमो भगवते वासुदेवायः

पुस्तकालय, गुरुकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय

पुस्तक संख्या

पंजिका संख्या

न पर सर्व ए की विज्ञानिया लगाना
वर्जित सज्ज से अधिक समय
तन पु

511

511

अथ

चाणिक्य नीति शास्त्रम्

CHECKED 1973

लाहौर

विरजानन्द यन्त्रालये मुद्रितम्

संवत् १८४५ विक्रमी

THE
ELEMENTS OF POLITY
BY
CHANIKYA.

LAHORE

PRINTED & PUBLISHED BY DURG

VIRAJANAND PRE

1888.

300.9

43210

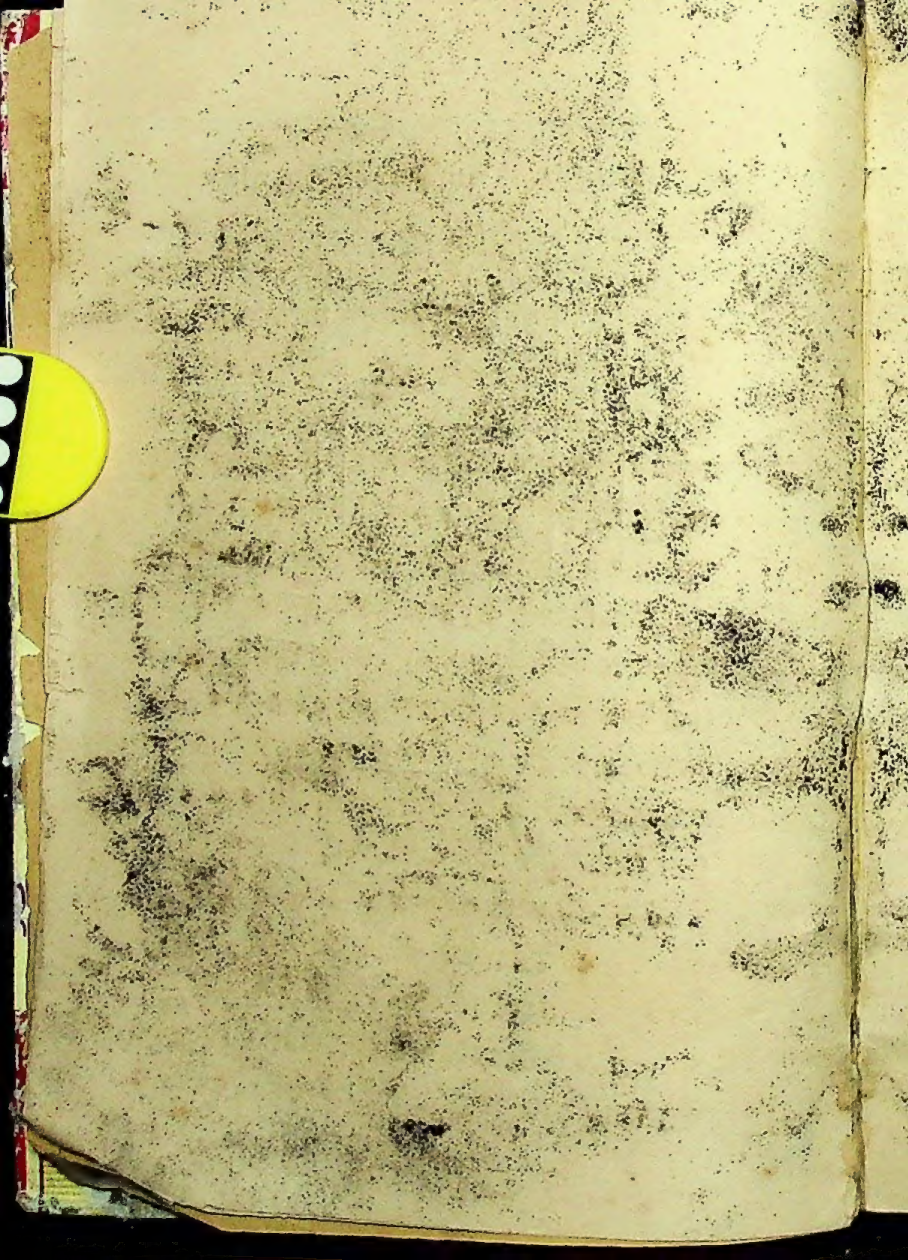
शुद्धि पत्रम् ।

अध्याय	श्लोक	अशुद्धि	शुद्धि
१	२	शुभाशुभम्	शुभाशुभम्
२	१४	रिणस्य	ऋणस्य
२	१८	मैत्री	मित्र
३	२१	श्री	श्रीः
४	५	भात्र	मात्र
४	७	मृतसा	मृतसु
४	८	वाजीनां	वाजिनां
४	१८	समदर्शिनाः	समदर्शिनः
५	११	नाशनी	नाशिनी
५	२३	पत्नी	पत्नी
६	१०	स्त्री कृतं	स्त्रीकृत पापं
६	१४	अध्यापयतः	अध्यापयतः
७	३	सन्तोषाः	सन्तोषा
७	१२	पादापाः	पादपाः
७	१५	पस्थार्थः	पस्थार्थ
७	१६	दानं	दात
८	४	गच्छन्	गच्छन्त

अध्याय	श्लोक	अशुद्धि	शुद्धि
८	५	पत्रनापरः	पत्रनात्परः
८	६	चाडोलो	चाण्डालो
८	१	शोचं	शौचं
८	२	वल्मीको	वल्मीको
८	६	पत्न्याः	प्राप्त्याः
८	११	गच्छति	गच्छत्य
१०	१	हीनः	हीनः
१०	२	वाक्य	वाक्य
१०	३	वद्या	विद्या
१०	४	खादास्ति	खादन्ति
१०	६	मूर्खानां	मूर्खानां
१०	६	बोधको	बाधको
१०	८	श्चन्द्र	श्चन्द्र
१०	११	भवे	भवे
१०	१७	दभकीज	दर्भकजी
१०	१७	कलो	कालो
१२	१	आतिथ्य	आतिथ्य
१२	५	कीर्तिने	कीर्त्तने
१२	६	मेघस्य	मेघस्य
१२	७	खलनां	खलानां
१२	७	सधुनां	साधूनां
१२	८	सधुनां	साधूनां
१२	११	पत्नी	पत्नी
१२	१५	न्ति	ति

अध्याय	शुद्धि	अशुद्धि	शुद्धि
१४	८	सो	स्थो
१४	१०	पंति	यति
१४	१४	कत्तु	कर्तु
१४	१५	पा	प
१५	१८	ख	ख
१५	३	ख	च
१५	१७	ष्क	ष्कि
१५	१८	त्यजाति	त्यजन्ति

चाणक्यानीतिदर्पणः प्रारभ्यते ।

प्रथमोऽध्यायः ।

प्रणम्य शिरसा विष्णुं त्वं लोकाधिपति प्रभुम् ।

नानाशास्त्रोद्धृतं वक्ष्ये राजनीतिसमुच्चयम् ॥ १ ॥

अधीत्येदं यथाशास्त्रं नरो जानाति सत्तमः ।

धर्मोपदेशविख्यातं कार्याकार्यशुभाशुम् ॥ २ ॥

तदहं सम्प्रवक्ष्यामि लोकानां हितकाम्यया ।

यस्य विज्ञानमात्रेण सर्वज्ञत्वं प्रपद्यते ॥ ३ ॥

मूर्खशिष्योपदेशेन दुष्टस्त्रीभरणेन च ।

दुःखितैः संप्रयोगेण पण्डितोऽप्यवसीदति ॥ ४ ॥

दुष्टा भार्या शठं मित्रं मृत्युश्चोत्तरदायकः ।

सप्तर्षे च गृहे वासो मृत्यु रेव न संशयः ॥ ५ ॥

आपदर्थं धनं रक्षेद्द्वारान् रक्षेन्नैरपि ।

आत्मानं सततं रक्षेद्द्वारैरपि धनैरपि ॥ ६ ॥

आपदर्थं धनं रक्षेच्छीमतश्च किमापदः ।

कदाचिच्चलिता लक्ष्मीः संचितापि विनश्यति ॥ ७ ॥

यस्मिन् देशे न सम्मानो न वृत्तिर्न च बान्धवः ।
 न च विद्यागमोऽप्यस्ति वासं तत्र न कारयेत् ॥ ८ ॥
 धनिकः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यस्तु पञ्चमः ।
 पञ्च यत्र न विद्यन्ते न तत्रा दिवसं वसेत् ॥ ९ ॥
 लोकायात्रा भयं लज्जा दाक्षिण्यं त्यागशीलता ।
 पञ्च यत्र न विद्यन्ते न कुर्यान्न तत्र सङ्गतिम् ॥ १० ॥
 जानीयात् प्रेषणं भृत्यान् बान्धवान् व्यसनागमे ।
 मित्रञ्चाप्रत्तिकाले तु भार्यां च विभवेक्षये ॥ ११ ॥
 आतुरे व्यसने प्राप्ते दुर्भिक्षे शत्रुसङ्घटे ।
 राजद्वारे श्मशाने च यस्तिष्ठति स बान्धवः ॥ १२ ॥
 यो ध्रुवाणि परित्यज्य अध्रुवं परिषेवते ।
 ध्रुवाणि तस्य नश्यन्ति अध्रुवं नष्टमेव हि ॥ १३ ॥
 वरयेत्कुलजां प्राज्ञो विरूपासपि कन्यकाम् ।
 रूपश्रीलां न नीचस्य विवाहः सदृशे कुले ॥ १४ ॥
 नदीनां शस्त्रपाणीनां नखीनां शृङ्गिणां तथा ।
 विश्वासो नैव कर्तव्यः स्त्रीषु राजकुलेषु च ॥ १५ ॥
 विषादप्यमृतं ग्राह्यं ममेध्यादपि काञ्चनम् ।
 नीचादप्युत्तमां विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ॥ १६ ॥
 स्त्रीणां द्विगुणं आहारो लज्जा चापि त्रितुर्गुणाः ।
 साहसं षड्गुणं चैव कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥ १७ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

अमृतं साहसं मायां मूर्खत्वमतिलोभता ।
 अशीचत्वं निर्दयत्वं स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥ १ ॥
 भोज्यं भोजनशक्तिश्च रतिशक्तिर्वराङ्गना ।
 त्रिसर्वोद्धानशक्तिश्च नाल्पस्य तपसः फलम् ॥ २ ॥
 यस्य पुत्रो वशीभूतो भार्या कन्दानुगामिनी ।
 विभवे यश्च सन्तुष्टस्तस्य स्वर्ग इहैव हि ॥ ३ ॥
 ते पुत्रा ये पितुर्भक्ताः स पिता यस्तु पोषकः ।
 तन्मित्रं यत्र विश्वासः सा भार्या यत्र निर्वृतिः ॥ ४ ॥
 परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् ।
 वर्जयेत्तोदृष्टं मित्रं विप्रकुम्भं पयोमुखम् ॥ ५ ॥
 न विश्वसेत्कुमित्रे च मित्रे चापि न विश्वसेत् ।
 कदाचित्कुपितं मित्रं सर्वगुह्यं प्रकाशयेत् ॥ ६ ॥
 सक्तसा धिन्मितं कार्यं वाचा नैव प्रकाशयेत् ।
 मन्त्रेण रक्षयेत् गूढं कार्यञ्चापि नियोजयेत् ॥ ७ ॥
 कष्टञ्च खलु मूर्खत्वं कष्टञ्च खलु दौर्बल्यम् ।
 कष्टात् कष्टतरं चैव परगृहे निवासनम् ॥ ८ ॥
 शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे ।
 सन्धयो गृहि सर्वत्र चरुद्वयं न वने वने ॥ ९ ॥

पुत्राश्च विविधैः शीलैर्नियोज्याः सततं बुधैः ।

नीतिज्ञाः शीलसम्यक्ता भवन्ति कुलपूजिताः ॥ १० ॥

माता रिपुः पिता शत्रुर्बालो येन न पाळ्यते ।

सभामध्ये न शोभन्ते हंसमध्ये वकी यथा ॥ ११ ॥

लालनाद्वहवो दोषास्ताडनाद्वहवो गुणाः ।

तस्मात्पुत्रश्च शिष्यश्च ताडयेन्न तु लालयेत् ॥ १२ ॥

श्लोकेन वा तद्वहेन तदर्द्धार्द्धाक्षरेण च ।

अबन्ध्यं दिवसं कुर्याद्दानाध्ययनकर्मभिः ॥ १३ ॥

कांतावियोगः स्वजनापमानो

रुणस्यशेषः कुट्टपस्य सेवा ।

दरिद्रभावी विषमा सभा च

विनाग्निमेते प्रदहन्ति कायम् ॥ १४ ॥

नदीतीरे च ये वृक्षाः परगेहेषु कामिनी ।

मंत्रिहीनाश्च राजानः शीघ्रं नश्यन्त्यसंशयम् ॥ १५ ॥

बलं विद्या च विप्राणां राज्ञां सैन्यं बलं तथा ।

वलं वित्तञ्च वैश्यानां शूद्राणां च कनिष्ठिका ॥ १६ ॥

निर्वर्णं पुरुषं वैश्या प्रजा भग्नं नृपन्थजेत् ।

खगा वीतफलं वृक्षं भुक्त्वा अभ्यागता गृहम् ॥ १७ ॥

गृहीत्वा दक्षिणां विप्रास्त्यजन्ति यजमानकम् ।

प्राप्तविद्या गुरुं शिष्या दग्धारण्यं मृगास्तथा ॥ १८ ॥

दुराचारी दुरादृष्टि दुर्वावासी च दुर्जनः ।

यन्निर्दिष्टं क्रियते पुच्छि नरः शीघ्रं विनश्यति ॥ १९ ॥

समाने शोभते प्रीतो राज्ञि सेवा च शोभते ।

वाणिज्यं व्यवहारेषु स्त्री दिव्या शोभते गृहे ॥ २० ॥

तृतीयोऽध्यायः ।

कस्य दोषः कुले नास्ति व्याधिना के न पीडिताः ।

व्यसनं केन न प्राप्तं कस्य सौख्यं निरन्तरम् ॥ १ ॥

आचारः कुलमाख्याति देशमाख्याति भाषणम् ।

संभ्रमः स्नेहमाख्याति वपुर्माख्याति भोजनम् ॥ २ ॥

सुकुले योजयेत् कन्यां पुत्रं विद्यां सुयोजयेत् ।

व्यसने योजयेच्छत्रं मितं धर्मेण योजयेत् ॥ ३ ॥

दुर्जनस्य च सर्पस्य वरं सर्पा न दुर्जनः ।

सर्पा दंशति काले तु दुर्जनस्तु पदे पदे ॥ ४ ॥

एतदर्थं कुलीनानां नृपाः कुर्वन्ति संग्रहम् ।

आदिमध्यावसानेषु न त्यजन्ति च ते नृपम् ॥ ५ ॥

प्रलये भिन्नमर्थ्यादा भवन्ति किल सागराः ।

सागरा भेदमिच्छन्ति प्रलयेऽपि न साधवः ॥ ६ ॥

मूर्खस्तु परिहर्तव्यः प्रत्यक्षो द्विपदः पशुः ।

भिनन्ति वाक्यशब्देन अदृशं कण्टकं यथा ॥ ७ ॥

रूपधौवनसम्पन्ना विशालकुलसम्भवाः ।

विद्याहीना न शोभन्ते निर्गन्धा इव किंशुकाः ॥ ८ ॥

कौकिलानां स्वरो रूपं स्त्रीणां रूपं पतिव्रतम् ।

विद्या रूपं कुरूपाणां क्षमा रूपं तपस्त्रियाम् ॥ ९ ॥

त्यजेदङ्गं कुलस्यार्थं ग्रामस्यार्थं कुलं त्यजेत् ।

ग्रामं जनपदस्यार्थं आत्मार्थं पृथिवीं त्यजेत् ॥ १० ॥

उद्योगे नास्ति दारिद्र्यं जपतो नास्ति पातकम् ।

सौते च कलहो नास्ति नास्ति जागरिते भयम् ॥ ११ ॥

अतिरूपेण वै सीता अतिगर्वेण रावणः ।

अतिदानादपि बन्धो ह्यतिः सर्वतः वर्जयेत् ॥ १२ ॥

को हि भारः समर्थानां किं दूरं श्वाश्लायिनाम् ।

को विदेशः सुविद्यानां कः प्रियः प्रियवादिनाम् ॥ १३ ॥

एकेनापि सुवृत्तेऽप्युप्युक्तेन सुगन्धिना ।

वासितं तद्वनं सर्वं सुपुत्रेण कुलं यथा ॥ १४ ॥

एकेन शुष्कवृक्षेण दह्यमानेन बन्धिना ।

दह्यते तद्वनं सर्वं कुपुत्रेण कुलं यथा ॥ १५ ॥

एकेनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन साधुना ।

आलम्हादितं कुलं सर्वं यथा चन्द्रेण शर्वरो ॥ १६ ॥

पुस्तकालय

गुरुकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय

विषय संख्या..... 236.....

आगत पंजिका संख्या ..... ३४, २०२ .....

[illegible]

(三)

[illegible]

किं जातैर्वह्निभिः पुत्रैः शोकसन्तापकारकैः ।

वरमेकः कुलालस्त्री यत्र विद्याभ्यसि कुलम् ॥ १७ ॥

लालयेत् पञ्चवर्षाणि दशवर्षाणि ताडयेत् ।

प्राप्ते तु षोडशे वर्षे पुत्रे मित्रत्वमाचरेत् ॥ १८ ॥

उपसर्गेऽन्यचक्रे च दुर्भिक्षे च भयावहे ।

असाधुजनसम्पर्के यः पलायति स जीवति ॥ १९ ॥

धर्मार्थकामसौख्येषु यस्य कोऽपि न विद्यते ।

जन्मजन्मनि मर्त्येषु मरणं तस्य केवलम् ॥ २० ॥

मूर्खो यत्र न पूज्यन्ते धान्यं यत्र सुसञ्चितम् ।

दम्पत्ये कलहो नास्ति तत्र स्त्री स्वयमागता ॥ २१ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

आयुः कर्म च वित्तञ्च विद्या निधनमेव च ।

पञ्चैतानि हि सृज्यन्ते गर्भस्थस्यैव देहिनिः ॥ १ ॥

साधुश्रद्धा निधतन्ते पुत्रा मित्राणि बांधवाः ।

ये च ते सह गन्तारस्तद्विधात् सुकृतं कुलम् ॥ २ ॥

दर्शनध्यानसंस्पृशैर्मत्स्यै कूर्मैश्च पक्षिणी ।

शिशुम्यालयते नित्यं तथा सज्जनसङ्गतिः ॥ ३ ॥

यावत् स्वस्थो ह्ययं देहो यावन् मृत्युश्च दूरतः ।

तावदात्महितं कुर्यात् प्राणान्ते किं करिष्यति ॥ ४ ॥

कामधेनुगुणा विद्या ह्यत्राले फलदायिनी ।

पवासे मातृसदृशी विद्या गुणं धनं स्मृतम् ॥ ५ ॥

कोऽपि गुणवान् पुत्रो निर्गुणश्च शतैर्वरः ।

एकचन्द्रस्तप्तो हन्ति न च ताराः सहस्रशः ॥ ६ ॥

मूर्खश्चिरायुर्जातोऽपि तस्याज्जातमृतो वरः ।

मृतस्य चाल्पदुःखाय यावज्जीवं जडो दहेत् ॥ ७ ॥

कुप्राप्तवासः कुलहीनसेवा,

कुभोजनं क्रोधमुखी च भार्या ।

पुत्रश्च मूर्खो विधवा च कन्या,

विनाग्निना षट् प्रदेहन्ति कायम् ॥ ८ ॥

किन्तुया क्रियते धेनुः या न दोषी न गुर्विणी ।

कोऽयं पुत्रेण जातेन यो न विद्वान् भक्तिसमान् ॥ ९ ॥

संसारतपदग्धानां तयो विद्यान्ति हेतवः ।

अपत्यश्च कलत्रश्च सतां सङ्गतिरेव च ॥ १० ॥

सक्तज्जल्पन्ति राजानः सक्तज्जल्पन्ति पण्डिताः ।

सक्तकन्याः प्रदीयन्ते त्रीण्येतानि सक्तत् सक्तत् ॥ ११ ॥

एकाकिना तपो ब्रह्मा पठनं गायनं त्रिभिः ।

चतुर्भिर्गमनं चैवं पञ्चभिर्वहुभिरणम् ॥ १२ ॥

सा भार्या या शुचिर्दत्ता सा भार्या या पतिव्रता ।

सा भार्या या पतिप्रीता सा भार्या सततवादिनी ॥ १३ ॥

अपुत्रस्य गृहं शून्यं दिशः शून्यास्त्व बान्धवाः ।
 मूर्खस्य हृदयं शून्यं सर्वशून्या दरिद्रता ॥ १४ ॥
 अनभ्यासे विषं शास्त्रमजीर्णं भोजनं विषम् ।
 दरिद्रस्य विषं गोष्ठी वृद्धस्य तरुणी विषम् ॥ १५ ॥
 त्यजेद्वर्मं दयाहीनं विद्याहीनं गुरुन्यजेत् ।
 त्यजेत् क्रोधमुखीं भार्यान्निस्त्रे हान्वान्धवांस्त्यजेत् ॥ १६ ॥
 अध्वा जरा मनुष्याणां वाजीनं बन्धनं जरा ।
 अमैथुनं जरा स्त्रीणां वस्त्राणां मातपो जरा ॥ १७ ॥
 कः कालः कानि मित्राणि को देशः कौ व्ययागमी
 कस्य गृहं का च मे शक्तिरिति चिन्त्यं सुहृर्मुहुः ॥ १८ ॥
 अजि द्रवी द्विजातीनां मुनीनां हृदि दैवतम् ।
 प्रतिमा स्वल्पबुद्धीनां सर्वत्र समदशिनः ॥ १९ ॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

पतिरेव गुरुः स्त्रीणां सर्वसंप्राप्यागतो गुरुः ।
 गुरुरग्निर्द्विजातीनां वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः ॥ १ ॥
 यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते,
 निघर्षेण छिदन्तापताडनैः ।

तथा चतुर्भिः पुरुषः परीक्ष्यते ।

त्यागेन शीलेन गुणेन कर्मणा ॥ २ ॥

तावद् भयेषु भेतव्यं यावद्भय मनागतम् ।

आगतन्तु भयं दृष्ट्वा प्रहर्तव्यमशङ्कया ॥ ३ ॥

एकोदरसमुद्भूता एकनक्षत्रजातकाः ।

न भवन्ति समाः शीले यथा वदरिकाण्डकाः ॥ ४ ॥

निःस्पृही नाधिकारी स्यान्नाकामी मण्डनप्रियः ।

नाविदग्धः प्रियं ब्रूयात् स्पष्टवक्ता न वञ्चकः ॥ ५ ॥

मूर्खाणां पण्डिता द्वे स्या अधनानां महाधनाः ।

वराङ्गना कुलस्त्रीणां सुभगानां च दुर्भगाः ॥ ६ ॥

भालस्योपहृता विद्या परहस्तगतं धनम् ।

अल्पबीजं हतं चेतु हतं मैत्र्य मनायकम् ॥ ७ ॥

अभ्यासाद्धार्यते विद्या कुलं शीलेन धार्यते ।

गुणेन ज्ञायते स्वाय्यः कोपो नेत्रेण गम्यते ॥ ८ ॥

वित्तं न रक्ष्यते धर्मो विद्या योगेन रक्ष्यते ।

मृदुणा रक्ष्यते भूपः सत्स्त्रिया रक्ष्यते गृहम् ॥ ९ ॥

अन्यथा वेदपाण्डित्यं शास्त्रमाचार मन्यथा ।

अन्यथा यज्ञदत्तं शतं लोकाः क्षिप्यन्ति चान्यथा ॥ १० ॥

दारिद्र्यानाशनं दानं शीलं दुर्गतिनाशनम् ।

अज्ञाननाशनी प्रज्ञा भावना भयनाशिनी ॥ ११ ॥

नास्ति कामसमो व्याधि नास्ति मोहसमो रिपुः ।
 नास्ति कोपसमो वह्नि नास्ति ज्ञानात्परं सुखम् ॥ १२ ॥
 जन्ममृत्यू हि यातेऽको भुनक्त्येकः शुभाशुभम् ।
 नरकेषु पतत्येक एको याति पराङ्गतिम् ॥ १३ ॥
 त्वणं ब्रह्मविदः स्वर्गस्तृणं शूरस्य जीवितम् ।
 जिताक्षस्य त्वणं नारी निस्पृहस्य त्वणं जगत् ॥ १४ ॥
 विद्या मित्रं प्रवासेषु भार्या मित्रं गृहेषु च ।
 व्याधितस्यौषधं मित्रं धर्मी मित्रं मृतस्य च ॥ १५ ॥
 वृथा वृष्टिः समुद्रेषु वृथा तृप्तेषु भोजनम् ।
 वृथा दानं धराव्येषु वृथा दीपो दिवापि च ॥ १६ ॥
 नास्ति मेघसमन्तोयं नास्ति चात्मसमखलम् ।
 नास्ति चक्षुःसमं तेजो नास्ति चान्नसमं प्रियम् ॥ १७ ॥
 अधना धनमिच्छन्ति ताचं चैव चतुष्पदाः ।
 मानवाः स्वर्गमिच्छन्ति मोक्षमिच्छन्ति देवताः ॥ १८ ॥
 सत्यं न धार्यते पृथ्वी सत्यं न तपते रविः ।
 सत्यं न वाति वायुश्च सर्वं सत्यं प्रतिष्ठितं ॥ १९ ॥
 चला लङ्घ्येयज्ञाः प्राणाश्चले जीवितमन्दिरम् ।
 चलाचले च संसारे धर्मा एको हि निश्चलः ॥ २० ॥
 नराणां नापितो धूर्तः पक्षिणां चैव वायसः ।
 चतुष्पदा मृगालस्तु स्त्रीणां धूर्ता च मालिनी ॥ २१ ॥

जनिता चोपनीता च यस्तु विद्यां प्रयच्छति ।
 अन्नदाता भयदाता पश्चैते पितरः स्मृताः ॥ २२ ॥
 राजपत्नी गुरोः पत्नी मित्रपत्नी तथैव च ।
 पत्नी माता स्वमाता च पश्चैता मातरः स्मृताः ॥ २३ ॥

षष्ठोऽध्यायः ।

श्रुत्वा धर्मं विजानाति श्रुत्वा त्यजति दुर्मतिम् ।
 श्रुत्वा ज्ञानं मवाप्नोति श्रुत्वा मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १ ॥
 पक्षिणां काकश्चाण्डालः पशूनाञ्चैव कुकुरः ।
 सुनीनां पापश्चाण्डालः सर्वचाण्डालो निन्दकः ॥ २ ॥
 भस्मना शुध्यते कांस्यं ताम्रमन्त्रेण शुध्यति ।
 रजसा शुध्यते नारी नदी वेगेन शुध्यति ॥ ३ ॥
 भ्रमन् संपूज्यते राजा भ्रमन् संपूज्यते द्विजः ।
 भ्रमन् संपूज्यते योगी स्त्री भ्रमन्ती विनश्यति ॥ ४ ॥
 यत्सार्था स्तस्य मित्राणि यत्सार्था स्तस्य बान्धवाः ।
 यत्सार्थाः स पुमान्लोके यत्सार्थाः स च पण्डितः ॥ ५ ॥
 तादृशी जायते बुद्धिर्व्यवसायोऽपि तादृशः ।
 सहायास्तादृशा एव यादृशी भवितव्यता ॥ ६ ॥

कालः पचति भूतानि कालः संहरति प्रजाः ।
 कालः सुप्तेषु जागर्ति कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ७ ॥
 न पश्यति च जन्मान्धः कामान्धो नैव पश्यति ।
 मदोक्षता न पश्यन्ति अर्थी दोषन्नपश्यति ॥ ८ ॥
 स्वयं कर्म करोत्यात्मा स्वयं तत्फल मश्नुते ।
 स्वयं भ्रमति संसारे स्वयं तस्माद्विसुच्यते ॥ ९ ॥
 राजा राष्ट्रकृतं पापं राष्ट्रः पापं पुरोहितः ।
 भर्ता च स्त्रीकृतं शिष्यपापं गुरुस्तथा ॥ १० ॥
 ऋणकर्ता पिता शत्रुः सार्ता च व्यभिचारिणी ।
 भार्या रूपवती शत्रुः पुत्रः शत्रुरपण्डितः ॥ ११ ॥
 लुब्धमर्थेन गृह्णीयात् स्तब्धमञ्जलिकर्मणा ।
 मूर्खं छन्दानुवृत्त्या च यथार्थत्वेन पण्डितम् ॥ १२ ॥
 वरं न राज्ञं न कुराजराज्ञं
 वरं न मित्रं न कुमित्रमित्रम् ।
 वरं न शिष्यो न कुशिष्यशिष्यो
 वरं न दारा न कुदारदारा ॥ १३ ॥
 कुराजराज्ये न कुतः प्रजासुखं
 कुमित्रमित्रेण कुतोऽभिनिर्वृतिः ।
 कुदारदारैश्च कुतो गृहे रतिः
 कुशिष्यमध्यापतयः कुतो यशः ॥ १४ ॥

सिंहादेकं वक्रादेकं शिचेच्चत्वारि कुक्कुटात् ।
 वायसात्पञ्च शिचेच्च षट् शुनस्त्रीणि गर्दभात् ॥ १५ ॥
 प्रभूतं कार्यमल्पं वा यन्नरः कर्तुमिच्छति ।
 सर्वारम्भेण तत्कार्यं सिंहादेकं प्रचक्षते ॥ १६ ॥
 इन्द्रियाणि च संयम्य वक्रवत्पण्डितो नरः ।
 देशकालबलं ज्ञात्वा सर्वं कार्याणि साधयेत् ॥ १७ ॥
 प्रत्युत्थानं च युद्धं च साम्बभागञ्च वन्धुषु ।
 स्वयमाक्रम्य भोगञ्च शिचेच्चत्वारि कुक्कुटात् ॥ १८ ॥
 गूढं मैथुनचारित्र्यं काले कल्पेच्च सङ्ग्रहम् ।
 अप्रमत्तं भविष्यासं पञ्च शिचेच्च वायसात् ॥ १९ ॥
 वह्नाशी खल्यं सन्तुष्टः सुनिद्रो लघुचेतनः ।
 स्वामिभक्तञ्च शूरञ्च षडेते श्वानतो गुणाः ॥ २० ॥
 सुश्रान्तोऽपि वहेद्भारं शीतोष्णो न च पश्यति ।
 सन्तुष्टश्चरते नित्यं त्रीणि शिचेच्च गर्दभात् ॥ २१ ॥
 य एतान् विंशतिं गुणानाचरिष्यति मानवः ।
 कार्यावस्थासु सर्वासु अजयः स भविष्यति ॥ २२ ॥

सप्तमोऽध्यायः ।

अर्थनाशं मनस्तापं गृहिणीचरितानि च ।

नीचवाक्यं चापमानं मतिमान् न प्रकाशयेत् ॥ १ ॥

धनधान्यप्रयोगेषु विदयां सङ्ग्रहणेषु च ।

आहारि व्यवहारे च त्यक्तलज्जः सुखो भवेत् ॥ २ ॥

सन्तोषामृततृप्तानां यत् सुखं शान्ति रिव च ।

न च तद्धनलुब्धाणामितश्चे तश्च धावताम् ॥ ३ ॥

सन्तोषं स्त्रिषु कर्तव्यः स्वदारे भोजने धने ।

त्रिषु चैव न कर्तव्यो ऽ ध्ययने जपदानयोः ॥ ४ ॥

विप्रयो विप्रवङ्गोश्च दम्पतयोः स्वामिभृतयोः ।

अन्तरेण न गन्तव्यं हलस्य वृषभस्य च ॥ ५ ॥

पादाभ्यां न स्पृशेदग्निं गुरुं ब्राह्मणं मेव च ।

नैव गतं न कुमारी च न हृद्भद्रं शिशुन्तथा ॥ ६ ॥

शकटं पञ्च हस्तेन दश हस्तेन वाजिनम् ।

हस्ती हस्तं सहस्रेण देशं तमागेन दुर्जनः ॥ ७ ॥

हस्ती शङ्खशस्त्रात्रेण वाजी हस्तेन ताड्यते ।

शृङ्गी लगुडहस्तेन खड्गहस्तेन दुर्जनः ॥ ८ ॥

तुष्यन्ति भोजने विप्रा मयूरा घनगर्जिते ।

साधवः परसंस्पृक्तौ खलाः परविपत्तिषु ॥ ९ ॥

अनुलोमेन बलिनं प्रतिलोमेन दुष्कर्मम् ।

आत्मप्रतुल्यबलं शत्रुं विनयेन बलेन वा ॥ १० ॥

वाहुवीर्यं बलं राज्ञो ब्राह्मणो ब्रह्मविद्वली ।

रूपयौवनमाधुर्यं स्त्रीणां बलमनुत्तमम् ॥ ११ ॥

नोत्तमं सरलैर्भाष्यं गत्वा यश्य वनस्थलीम् ।

क्रियन्ते सरलास्तत्र कुजास्तिष्ठन्ति पादापाः ॥ १२ ॥

यत्रोदकं तत्र वसन्ति हंसा

स्तथैव शुष्कं परिवर्जयन्ति ।

न हंसतुलेन नरेण भावं

पुनस्त्यजंतः पुनराश्रयन्तः ॥ १३ ॥

उपाजितानां वित्तानां तत्रैव हि रक्षणम् ।

तडागादरसंस्थानां परित्स्त्रव इवान्धसाम् ॥ १४ ॥

यस्यार्थः स्तस्य मित्राणि यस्यार्थस्तस्यः बान्धवाः ।

यस्यार्थः सपुमां लोके यस्यार्थः स च जीवति ॥ १५ ॥

स्वर्गस्थितानामिह जीव लोके

चत्वारि चिह्नानि वसन्ति देहे ।

दानं प्रसङ्गो मधुरा च वाणी

देवार्चनं ब्राह्मणतर्पणञ्च ॥ १६ ॥

अतस्त कोपः कटुका च वाणी

दरिद्रता च स्वजनेषु वैरम् ।

नीचप्रसङ्गः कुलहीनसेवा

चिह्नानि देहे नरकस्थितानाम् ॥ १७ ॥

गम्यते यदि मृगेन्द्र मन्दिरं,

साध्यते करि कपोल मौक्तिकम्

जस्रु कालयगते च प्राप्यते

यक्षपुच्छखरचर्मखण्डनम् ॥ १८ ॥

युमः पुच्छमिव व्यर्थं जीवितं विद्यया विना ।

न गुह्यगोपने शक्तं न च दशनिवारणे ॥ १९ ॥

वाचां शौचं च मनसः शौचमिन्द्रियनिग्रहः ।

सर्वभूतदयाशौचमेतच्छौचं परार्थिनाम् ॥ २० ॥

पुष्पे गन्धं तिले तैलं काष्ठे वह्निं पयो घृतम् ।

रक्षौ गुडं तथा देहे पश्यान्मानं विवेकतः ॥ २१ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

अधमा धनमिच्छति धनं मानं च मध्यमाः ।

उत्तमा मानमिच्छति मानो हि महतां धनम् ॥ १ ॥

इक्षुरापः पयो मूलं तांबूलं फलमौषधम् ।

भक्षयित्वापि कर्तव्याः स्नानदानादिकाः क्रियाः ॥ २ ॥

दीपो भक्षयते ध्वातं कज्जलं च प्रसूयते ।

यदन्नं भक्षयते नित्यं जायते तादृशी प्रजा ॥ ३ ॥

वित्तं देहि गुणान्वितेषु मतिमन् नान्यत्र देहि क्वचित्

प्राप्तं वारिनिधिर्जलं घनमुखे माधुर्ययुक्तं सदाजीवन् ।

स्थावरजङ्गमाश्च सकलान् सञ्जीव्य भूमण्डलं

भूयः पश्यति देवकोटिगुणितं गच्छेन्तमम्भोनिधिं ॥ ४ ॥

चाण्डालानां सहस्रं च सूरिभिस्तत्त्वदशिभिः ।

एको हि यवनः प्रोक्तो न नीचो यवनापरः ॥ ५ ॥

तैलाभ्यंगे चित्ताधूमे मैथुने चौरकर्मणि ।

तावद्भवति चाडोलो यावत् स्नानं समाचरेत् ॥ ६ ॥

अजीर्णं भेषजम्बारि जीर्णं वारिवलप्रदम् ।

भोजने चासृतम्बारि भोजनान्ते विषप्रदम् ॥ ७ ॥

इतं ज्ञानं क्रियाहीनं हतश्चाज्ञानतो नरः ।

इतं निनायकं सैन्यं स्त्रियो नष्टा ह्यभर्तृकाः ॥ ८ ॥

वृषकाले मृता भार्या बन्धुहस्तगतम्बनम् ।

भोजनञ्च पराधीनं तिस्रः पुंसां विडम्बनाः ॥ ९ ॥

अग्निहोत्रं विना वेदा न स दानं विना क्रिया ।

न भावेन विना मित्रं स्वस्वाम्याद्यो हि कारणम् ॥ १० ॥

काष्ठपाषाणधातूनां कृत्वा भावेन सेवनम् ।
 अद्वया च तथा सिद्धिस्तस्य विष्णोः प्रसादतः ॥ ११ ॥
 न देवो विद्यते काष्ठे न पाषाणे न मृन्मये ।
 भावे हि विद्यते देवस्तस्माद्भावी हि कारणम् ॥ १२ ॥
 शान्तितुल्यं तपो नास्ति न संतोषात्परं सुखम् ।
 न दृष्टायाः परो व्याधिर्न च धर्मो दयापरः ॥ १३ ॥
 क्रोद्धो वैवस्वतो राजा दृष्ट्वा वैतरणी नदी ।
 विद्या कामदुधा घेनुः सन्तोषो नन्दनं वनम् ॥ १४ ॥
 गुणो भूषयते रूपं शीलं भूषयते कुलम् ।
 सिद्धिर्भूषयते विद्यां भोगो भूषयते धनम् ॥ १५ ॥
 निर्गुणस्य हतं रूपं दुःशीलस्य हतं कुलम् ।
 असिद्धस्य हता विद्या अभोगेन हतं धनम् ॥ १६ ॥
 शुद्धं भूमिगतं तोयं शुद्धा नारी पतिव्रता ।
 शुचिः चिमकरो राजा सन्तुष्टो ब्राह्मणः शुचिः ॥ १७ ॥
 असन्तुष्टा द्विजा नष्टाः सन्तुष्टाश्च महीभृतः ।
 सलज्जा मणिका नष्टा निर्लज्जाश्च कुलामनाः ॥ १८ ॥
 किं कुलेन विशालेन विद्याहीनेन देहिनाम् ।
 दुष्कुलं चापि विदुषो देवैरपि सुपूज्यते ॥ १९ ॥
 विद्वान् प्रशस्यते लोके विद्वान् सर्वत्र गौरवम् ।
 विद्वद्या लभते सर्वं विद्या सर्वत्र पूज्यते ॥ २० ॥

रूपयौवनसम्यग्ना विशालकुलसम्भवाः ।

विद्याहीना न शोभन्ते निर्गन्धा इव किंशुकाः ॥ २१ ॥

मांसभक्षैः सुरापानैर्मूर्खैश्चाक्षरवर्जितैः ।

पशुभिः पुरुषाकारैर्भारिक्रांतास्ति मेदिनी ॥ २२ ॥

घनहीनो दहेद्राष्ट्रं मन्त्रहीनश्च ऋत्विजः ।

यजमानं दानहीनो नास्ति यज्ञसमोऽपि ॥ २३ ॥

नवमोऽध्यायः ।

मुक्तिमिच्छसि चेत् तात विषयान् विषवत्त्यज ।

अमार्ज्वदयाशोचं सत्यं पीयूषवत्पिव ॥ १ ॥

परस्परस्य मर्माणि ये भाषन्ते नराधमाः ।

त एव विलयं यांति वज्रिकोदरसर्पवत् ॥ २ ॥

गन्धं सुवर्णं फलमिच्छुदण्डे

नाकारि पुष्पं खलु चन्दनसम् ।

विद्वान् धनी नृपति दीर्घजीवी

चातुः पुरा कोऽपि न बुद्धिदोऽभूत् ॥ ३ ॥

सर्वोषधीनामसृता प्रधाना

सर्वेषु सौख्येष्वशनं प्रधानम् ।

सर्वेन्द्रियाणां नयनं प्रधानम्

सर्वेषु गात्रेषु शिरः प्रधानम् ॥ ४ ॥

दूतो न संचरति खेन चलेच्च वार्ता

पूर्वं न जल्पितमिदं न च संगमोऽस्ति ।

व्योम्नि स्थितं रविशशियहणं प्रशस्तम्

जानाति यो द्विजवरः स कथं न विद्वान् ॥ ५ ॥

विद्यार्थी सेवकः पत्युः सुधार्ता भयकातरः ।

भांडारी प्रतिहारी च सप्त सुमान् प्रबोधयेत् ॥ ६ ॥

अहिं नृपं च शार्दूलं वृष्टिं च बालकं तथा ।

परश्वानं च मूर्खं च सप्त सुमान् बोधयेत् ॥ ७ ॥

गर्थाधीताश्च यैर्वेदास्तथा शूद्राश्चभोजिनः ।

ते द्विजाः किं करिष्यन्ति निर्विषा इव पद्मगाः ॥ ८ ॥

यस्मिन् रुष्टे भयं नास्ति तुष्टे नैव धनागमः ।

नियहोऽनुग्रहो नास्ति स रुष्टः किं करिष्यति ॥ ९ ॥

निर्विषेणापि सर्पेण कर्तव्या महती फणा ।

विषमस्तु न चाप्यस्तु फटाटोपो भयङ्करः ॥ १० ॥

प्रातर्द्युत प्रसंगेन मध्याह्ने स्त्रीप्रसंगतः ।

रात्रौ चौरप्रसंगेन कालो गच्छति धीमताम् ॥ ११ ॥

स्वहस्तग्रथिता माला स्वहस्तघृष्टचन्दनम् ।

स्वहस्तलिखितं स्तोत्रं शक्रस्यापि श्रियं हरेत् ॥ १२ ॥

ब्रह्मदंडास्तिलाः शूद्राः कान्ता हेमञ्चमेदिनी ।

चंदनं दधि तांबूलं मर्दनं गुणवर्द्धनम् ॥ १३ ॥

दरिद्रता धीरतया विराजते

कुवस्त्रता शुभ्रतया विराजते ।

कदन्नता चाणतया विराजते

कुरूपता शीलयुता विराजते ॥ १४ ॥

दशमोऽध्यायः ।

धनहीना न हीनश्च धनिकः स मुनिश्चयः ।

विद्यारत्नेन यो हीनः स हीनः सर्ववस्तुषु ॥ १ ॥

दृष्टिपूतं न्यसेत् पादं वस्त्रपूतं पिवेज्जलम् ।

शास्त्रपूतं वदेद् वाक्यं मनःपूतं समाचरेत् ॥ २ ॥

सुखार्थी चेत् त्यजेद्विद्यां वद्यार्थी चेत् त्यजेत् सुखं ।

सुखार्थिनः कुतो विद्या सुखं विद्यार्थिजः कुतः ॥ ३ ॥

कवयः किं न पश्यन्ति किं न कुर्वन्ति योषितः ।
 सद्यपाः किं न जल्पन्ति किं न खादन्ति वायसाः ॥ ४ ॥
 रंक्तं करोति राजानं राजानं रंक्तमेव च ।
 धानिनं निर्धनं चैव निर्धनं धनिनं विधिः ॥ ५ ॥
 लुब्धानां याचकः शत्रु मूर्खानां बोधको रिपुः ।
 जारस्त्रीणां पतिः शत्रु सौराणां चंद्रमा रिपुः ॥ ६ ॥

येषां न विद्या न तपो न दानं
 न चापि शीलं न गुणो न धर्मः ।
 ते मृत्यु लोके भुविभारभूता
 मनुष्य रूपेण मृगाश्चरन्ति ॥ ७ ॥

अन्तःसारविहीनानामुपदेशो न जायते ।
 मलयाचलसंसर्गाच्च वेणुश्चन्द्रनायते ॥ ८ ॥

यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा शास्त्रं तस्य करोति किम् ।
 लोचनाभ्यां विहीनस्य दर्पणं किं करिष्यति ॥ ९ ॥

दुर्जनं सज्जनं कर्तुं मुपायो नहि भूतले ।
 अपानं शतधा धौतं न श्रेष्ठमिन्द्रियं भवेत् ॥ १० ॥

आसद्देषाद्भवेत्तुः परद्देषाद्भवेत्तुः ।

राजद्देषाद्भवेत्तुः ब्रह्मद्देषात् कुलक्षयः ॥ ११ ॥

✓ वरं वनं व्याघ्रगजेन्द्र सेवितम्
 द्रुमालये पञ्चफलाम्बु सेवनम् ।
 तृणेषु शय्या शतजर्णवस्त्रसम्
 न बन्धु मध्ये धनहीन जीवनम् ॥ १२ ॥

विप्रो वृक्षस्तस्य मूलं च संध्या
 वेदः शाखा धर्मकर्माणि पत्रम् ।
 तस्मात्मूलं यत्नतो रक्षणीयम्
 छिन्ने मूले नैव शाखा न पत्रम् ॥ १३ ॥

माता च कमला देवी पिता देवो जनार्दनः ।
 बांधवा विष्णुभक्ताश्च स्वदेशो भुवनत्रयम् ॥ १४ ॥

एकवृक्षसमारूढा नानावर्णा विहंगमाः ।
 प्रभाते दिक्षु दशसु का तत्र परिदेवना ॥ १५ ॥

तुद्धि र्यस्य बलं तस्य निर्बुद्धेः कुतोवलम् ।
 वने सिंहमदोन्मत्तो जम्बुकेन निपातितः ॥ १६ ॥

काचिन्ता मम जीवने यदि हरि र्विश्वभरो गीयते
 नो चेदर्भकीजवनाय जननीस्तन्यं कथं निःसरेत् ।
 इत्यालोच्य सुहृर्मुहुर्यदुपते जलमीपते केवलम्
 त्वत्पादांशुजसेवनेन सततं कलौ मया नीयते ॥ १७ ॥

शीर्वाणवाणीषु विशिष्टबुद्धि

स्तथापि भाषांतरलोलुपोऽहम् ।

यथा सुराणामभृते च सेविते

स्वर्गाङ्गनानामधरासवे रुचिः ॥ १८ ॥

अन्नाद्दशगुणं पिष्टं पिष्टाद्दशगुणं पयः ।

पयसोऽष्टगुणं मांसं मांसाद्दशगुणं घृतम् ॥ १९ ॥

शाक्तेन रोगा वर्धते पयसा वर्धते तनुः ।

घृतेन वर्धते धीर्यं मांसाभ्यां प्रवर्धते ॥ २० ॥

एकादशोऽध्यायः ।

दातृत्वं प्रियवक्तृत्वं धीरत्वं सुचितञ्चतां ।

अभ्यासेन न लभ्यन्ते चत्वारः सङ्गजा गुणाः ॥ १ ॥

आत्मवर्गं परित्यज्य परवर्गं समाश्रयेत् ।

स्वयमेव त्वं याति यथा राज्यं सधर्मतः ॥ २ ॥

हस्ती स्थूलतनुः स चाङ्गुश्वशः

किं हस्तिमात्रीऽङ्गुशो ?

दीपे प्रज्ज्वलिते प्रणश्यति तमः

किं दीपभात्र तमः ?

वज्रणापिहताः पतन्ति गिरयः

किं वज्रमात्रं नृगा ?

स्तेजो यस्य विराजते स बलवान्

स्थूलेषु कः प्रलयः ॥ ३ ॥

कलौ दशसहस्राणि हरिं स्थजति मेदिनीम्

तदर्धं नाङ्गवीतायं तदर्धं ग्रामदेवता ॥ ४ ॥

गृहासक्तस्य नो विद्या नो दया मांसमीजिनः ।

द्रव्यलुब्धस्य नो सत्यं स्त्रीणस्य न पवित्रता ॥ ५ ॥

न दुर्जनः साधुदशामुपैति

बहुप्रकरैरपि शिक्षमाणः ।

आमूलसिक्तः पयसा घृतेन

न निब्रवन्ती मधुरत्वं मेति ॥ ६ ॥

अन्तर्मतमलो दुष्टस्तीर्थस्नानगतैरपि ।

न शुध्यति यथा भाण्डं सुराया दाह्यतश्च तत् ॥ ७ ॥

न वेत्ति यो यस्य गुणप्रकर्षं

स तं सदा निन्दति नात्र चित्रम् ।

यथा किरातः करिकुम्भलब्धां

मुक्तां परित्यज्य विभर्ति गुज्जाम् ॥ ८ ॥

ये तु संवत्सरं पूर्णं नित्यं मौनेन भुञ्जते ।

युगक्राटिसहस्रान्ते पूज्यन्ते स्वर्गविष्टपे ॥ ९ ॥

कामक्रोधी तथा लोभं खादु शृङ्गारकौतुके ।

अतिनिद्रातिसेवे च विद्यार्थी ह्यष्ट वर्जयेत् ॥ १० ॥

अकष्टफलमूलानि वनवासरतिः सदा ।

कुर्वते ऽहरहः आहमृषि विप्रः स उच्यते ॥ ११ ॥

एकाहारेण संतुष्टः घट् कर्म निरतः सदा ।

ऋतुकालाभिगामी च स विप्रो द्विज उच्यते ॥ १२ ॥

लौकिके कर्मणि रतः पशूनां परिपालकः ।

दाणिज्यकृषिकर्मा यः स विप्रो वैश्य उच्यते ॥ १३ ॥

लाक्षादितैलनीलीनां कौसुभमपि सर्पिषाम् ।

विक्रेता मद्यमांसानां स विप्रः शूद्र उच्यते ॥ १४ ॥

परकार्यविहता च दांभिकः स्वार्थसाधकः ।

छली द्वेषी शृदुः क्रूरो विप्रो मारजार उच्यते ॥ १५ ॥

वापीकूपतडागानां माराम सुरविश्वनाम् ।

उच्छेदने निराशंकः स विप्रो स्नेच्छ उच्यते ॥ १६ ॥

देवद्रव्यं गुरुद्रव्यं परदाराभिमर्शनम्

निर्वाहः सर्वभूतेषु विप्र आंडाल उच्यते ॥ १७ ॥

देयं भोज्यधनं धनं सुकृतिभिर्ना संचयस्तस्य वै

श्रीकर्णस्य बलेन विक्रमपतेरदपि कीर्तिः स्थिता ।

अस्माकं मधुदानभोगरहितं नष्टं चिरात् सौत्तनम्
निष्प्राणादिति नैजपादयुगलं वर्षलक्षे मक्षिकाः ॥ १८

द्वादशोऽध्यायः ।

स्नानन्दं सदनं सुतास्तु सुधियः कांता प्रियालापिनी
इच्छापूर्तिधनं स्वयोषिति रतिः स्वाज्ञापराः सेवकाः ।
आतिथ्यशिवपूजनं प्रतिदिनं मिष्टान्नपानं गृहे
सधिया संगमुपासते च स्मृतं धन्यो गृहस्थायमः ॥ १

आर्तेषु विप्रेषु दयान्वितश्च

यच्छ्रद्धया स्वल्पमुपैति दानम् ।

अनंतपारं समुपैति राजन्

यद्दीयते तन्नलभेदं द्विजैर्भ्यः ॥ २ ॥

दाक्षिण्यं स्वजने दया परजने साठ्यं सदा दुर्जने

प्रीतिः साधुजने स्मयः स्वलजने विद्वज्जने चार्जवम् ।

शौर्यं शत्रुजने क्षमा गुरुजने नारीजने धूर्तता

इत्यर्थे पुरुषाः कलास्तु कुगलास्तुश्चेव लोकस्थितिः ३

इहो दानविवर्जितौ श्रुतिपुटौ सारस्वतदोहिणी
 नेत्रे साधुविलोकनेन रहिते पादौ न तीर्थं गतौ ।
 अन्यायार्जितवित्तपूर्णमुदरं गर्भेण तुङ्गं शिरो
 रे रे जम्बुक मुञ्च मुञ्च सहसा नीचं सुनिन्द्य वपुः ॥ ४

येषां श्रीमद्यशोदासुतपदकमले

नास्ति भक्तिर्नराणां

येषामभीरकन्याप्रियगुणकथने

नानुरक्ता रसज्ञाः ।

येषां श्रीकृष्णलीला ललितरसकथा

सादरौ नैव कर्णौ ।

धिक् तान् धिक् तान् धिगीतान्

कथयति सततं कीर्तिनस्थो मृदंगः ॥ ५ ॥

पत्रं नैव यदा कभीरविटपे दोषो वसंतस्य किन्
 नोलूकोऽप्यवलोकते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणम् ।

वर्षं नैव पतन्ति चातकमुखे संधर्षाः किं दूषणम्
 यत्पूर्वं विधिना ललाटलिखितं तन्मार्जितुं काः क्षमः ॥ ६

सत्समाद्भवति हि साधुता खलनां

साधुनां न हि खलसंगतः खलत्वम् ।

शामोद कुसुमभवं मृदेव धत्ते

मृदगंधं नहि कुसुमानि धारयन्ति ॥ ७ ॥

सधुनां दर्शनं पुण्यं तीर्थभूता हि साधवः ।

कालेन फलते तीर्थं सद्यः साधुसमागमः ॥ ८ ॥

विप्रास्मिन् नगरे महान् कथय कस्तालद्रुमाणां गणः

को दाता रजको ददाति वसनं प्रालर्गृहीत्वा निशि

को दत्तः परवित्तदारहरणे सर्वोपि दत्तोजनः

कस्माज्जीवसि हे सखे विषकृमिन्यायेन जीवास्यहम् ८

न विप्रपादोदककर्दमानि

न वेदशास्त्रध्वनिगर्जितानि ।

स्वाहा स्वधाकारविवर्जितानि

श्मशानतुल्यानि गृहाणि तानि ॥ १० ॥

सत्यं माता पिता ज्ञानं धर्मो भ्राता दया सखा ।

शान्तिः पत्नी चमा पुत्रः षडेते मम बान्धवाः ॥ ११ ॥

अनित्यानि शरीराणि विभवो नैव शाश्वतः ।

नित्यं सन्निहितो मृत्युः कर्तव्यो धर्मसङ्ग्रहः ॥ १२ ॥

निमन्त्रणीत्सवो विप्रा गावो नवदण्डात्सवाः ।

पत्युः साहयुता भार्या अहं कृष्ण रणोत्सवः ॥ १३ ॥

मातृवत् परदाराश्च परद्रव्याणि लोष्टवत् ।

आत्मवत्सर्वभूतानि यः पश्यति स पश्यति ॥ १४ ॥

धर्मे तत्परता मुखे मधुरता दाने समुत्साहता ।

मित्रे ऽवंचकता गुरौ विनयता चित्ते ऽतिगम्भीरता ।

आचारे शुचिता गुणे रसिकता शास्त्रेषु विज्ञातता

रूपे सुन्दरता शिवे भजनता त्वय्यस्ति भो राघव ॥ १५ ॥

काष्ठं कल्पतरुः सुमेरुरचलश्चिन्तामणिः प्रस्तरः

सूर्यस्तीव्रकरः शशी क्षयकरः क्षारो हि वारांनिधिः ।

कामो नष्टतनुर्बलिर्दितिसुतो नित्यं पशुः कामगोः

नो तांस्ते तुलयामि भो रघुपते कस्योपमा दीयते ॥ १६ ॥

विद्या मित्रं प्रवासे च भार्या मित्रं गृहेषु च ।

व्याधिस्थस्यौषधं मित्रं धर्मो मित्रं मृतस्य च ॥ १७ ॥

विनयं राजपुत्रेभ्यः पण्डितेभ्यः सुभाषितम् ।

अनृततन्धूतकारिभ्यः स्त्रीभ्यः शिचेत कौतवम् ॥ १८ ॥

अनालोक्य व्ययं कर्ता अनाथः कलहप्रियः ।

आतुरः सर्वक्षेत्रेषु नरः शीघ्रं विनश्यति ॥ १९ ॥

नाहारं चिन्तयेद्वाज्ञो धर्ममेकं हि चिन्तयेत् ।

आहारो हि मनुष्याणां जन्मना सह जायते ॥ २० ॥

धनधान्यप्रयोगेषु विद्यासङ्ग्रहणे तथा ।

ग्राहारे व्यवहारे च त्यक्तलज्जा सुखी भवेत् ॥ २१ ॥

जलविन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।

स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥ २२ ॥

त्रयोदशोऽध्यायः ।

सुहृत्तमपि जीवेच्च नरः शुक्लेन कर्मणा ।

न कल्पमपि कष्टेन लोकद्वयविरोधिना ॥ १ ॥

यते शोको न कर्तव्यो भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।

वत्तमानेन कालेन प्रवर्तन्ते विचक्षणाः ॥ २ ॥

स्वभावेन हि तुष्यन्ति देवाः सत्पुरुषाः पिता ।

प्रातयुः स्नानपानाभ्यां वाक्यदानेन परिहृताः ॥ ३ ॥

प्रायुः कर्म च वित्तञ्च विद्या निधनमेव च ।

प्रश्नैतानि च सृज्यन्ते गर्भस्थस्यैव देहिनिः ॥ ४ ॥

अहोवत विचित्राणि चरितानि महात्मनाम् ।

लक्ष्मीं दृणाय मन्यन्ते तद्गारेण नमन्ति च ॥ ५ ॥

यस्य सौहो भयं तस्य सौहो दुःखस्य भाजनम् ।

सौहमूलानि दुःखानि तानि त्यक्त्वा वसेत् सुखम् ॥ ६ ॥

अनागतविधातो च प्रत्युत्पन्नमतिस् तथा ।

ह्रावेतौ सुखमेधेते यद्भविष्यो विनश्यति ॥ ७ ॥

राज्जि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापाः समे समाः ।

राजान् मनुवर्तन्ते यथा राजा तथा प्रजा ॥ ८ ॥

जीवन्तं मृतवन्मन्ये देहिनं धर्मवर्जितम् ।

मृतो धर्मेण संयुक्तो दीर्घजीवी न संशयः ॥ ९ ॥

धर्मार्थकाममोक्षाणां यस्त्रैकोऽपि न विद्यते ।

अजागलस्तनसेव तस्य जन्म निरर्थकम् ॥ १० ॥

दह्यमानाः सुतीव्रेण नीचाः परयशोऽग्निना ।

अशक्ताः तत्पदं गन्तुं ततो निन्दां प्रकुर्वते ॥ ११ ॥

बन्धाय विषयासङ्गो मुक्तौ निर्विषयश्चनः ।

मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः ॥ १२ ॥

देहाभिमाने गलिते ज्ञानेन परमात्मनः ।

यत्र यत्र मनोयाति तत्र तत्र समाधयः ॥ १३ ॥

ईप्सितं मनसः सर्वं कस्य सम्पद्यते सुखम् ।

दैवायत्तं यतः सर्वं तस्मात्सन्तोषमाश्रयेत् ॥ १४ ॥

यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो गच्छन्ति मातरम्

तथा यच्च कृतकर्म कर्तारं मनुगच्छति ॥ १५ ॥

अनवस्थितकार्यस्य न जने न बने सुखम् ।

जनो दहति संसर्गाद्वनं सङ्गविवर्जनात् ॥ १६ ॥

यथा खात्वा खनित्रेण भूतले वारि विन्दति ।

तथा गुरुगतां विद्यां शृण्वेषु रधिगच्छति ॥ १७ ॥

कर्मायत्तफलं पुंसां बुद्धिः कर्मानुसारिणी ।

तथापि सुधियश्चार्थाः सुविचार्यैव कुर्वते ॥ १८ ॥

सन्तोषं स्त्रिषु कर्तव्यः स्वदारे भोजने धने ।

त्रिषु चैव न कर्तव्योऽध्ययने जपदानयोः ॥ १९ ॥

एकाक्षरप्रदातारं यो गुरुं नाभिबन्दते ।

खानयोनिशतं भुक्त्वा चाण्डाले प्वभिजायते ॥ २० ॥

युगान्ते प्रचलेन्मरुः कल्यान्ते सप्त सागराः ।

साधवः प्रतिपन्नार्थान्न चलन्ति कदाचन ॥ २१ ॥

चतुर्दशोऽध्यायः ।

पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलं मन्त्रं सुभाषितम् ।

मूढैः पाप्राणं खण्डेषु रत्नसङ्ग्रहा विधीयते ॥ १ ॥

आत्मापराधवृत्तस्य फलान्ये तानि देहिनाम् ।

दारिद्र्यरोगदुःखानि बन्धनव्यसनानि च ॥ २ ॥

पुनर्वित्तं पुनर्मित्रं पुनर्भार्या पुनर्मही ।

एतत्सर्वं पुनर्लभ्यं न शरीरं पुनः पुनः ॥ ३ ॥

बहूनां चैव सत्वानां समवायो रिपुञ्जयः ।

वर्षाधाराधरो भेघः तृणैरपि निवार्यते ॥ ४ ॥

अले तैलं खले गुह्यं पात्रे दानं मनागपि ।

प्राप्ते शास्त्रं स्वयं याति विस्वारं वस्तु शक्तिः ॥ ५ ॥

धर्माख्याने श्मशाने च रोगिणां या मतिर्भवेत् ।

सा सर्वदैवतिष्ठे चैत् कोन मुच्येत् बन्धनात् ॥ ६ ॥

उत्पन्नपञ्चात्तापस्य बुद्धिर्भवति यादृशी ।

तादृशी यदि पूर्वसरात् कस्यनस्रान्महोदयः ॥ ७ ॥

दाने तपसि शौर्ये वा विज्ञाने विनये नये ।

विस्मयो नहि कर्तव्यो बहुरक्षा वसुन्धरा ॥ ८ ॥

दूरस्थोऽपि न दूरस्थो यो यस्य मनसि स्थितः ।

यो यस्य हृदयेनास्ति समीपस्थोऽपि दूरतः ॥ ९ ॥

यस्माच्च प्रिय मिच्छेत्तु तस्य ब्रूयात्सदाप्रियम् ।

व्याधौ मृगवधं गन्तुं गीतं शायन्ति सुस्वरम् ॥ १० ॥

अत्यासन्ना विनाशाय दूरस्था न फलप्रदाः ।

— सेवयतां मध्यभागेन राजा वह्निं गुरुः स्त्रियः ॥ ११ ॥

अग्निरापः स्त्रियोमुखः सर्पोराजकुलानि च ।
 नित्यं यत्नेन सेवानि सद्यः प्राणहराणि षट् ॥ १२ ॥
 स जीवति गुणा यस्य यस्य धर्माः स जीवति ।
 गुण धर्मा विहीनस्य जीवितं निष्पयोजनम् ॥ १३ ॥
 यदीच्छसि वशीकर्तुं जगदेकेन कर्मणा ।
 पुरा पञ्चदशासेरभ्यो गां चरन्तीं निवास्य ॥ १४ ॥
 प्रस्तावसदृशं वाक्यं प्रभावसदृशं प्रियम् ।
 आत्मशक्तिसमं ह्योपै योजानाति स पाण्डितः ॥ १५ ॥
 एक एव पदार्थस्तुतिधा भवति वीक्षितः ।
 कुणपः कामिनी मासं योगिभिः कामिभिः श्वभिः १६
 सुसिद्धं मौषधं धर्मं गृहच्छिद्रञ्च मैथुनम् ।
 कुभुक्तं कुश्रुतं चैव मतिमान् न प्रकाशयेत् ॥ १६ ॥
 तावन्मौनेन नीयन्ते कोकिलैश्चैव वासराः ।
 यावत्सर्वजनानन्ददायिनी वाक् प्रवर्तते ॥ १७ ॥
 धर्मं धनञ्च धान्यञ्च गुरोर्वचनं मौषधम् ।
 सुगृहीतञ्च कर्तव्यं मन्यथा तु न जीवति ॥ १८ ॥
 त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् ।
 कुरु पुण्यं महोरात्रं स्मरन् नित्यं मनित्यतः ॥ २० ॥

पञ्चदशोऽध्यायः ।

यस्य चित्तं श्रेयोभूतं कृपया सर्वज्ञानुषु ।

तस्य ज्ञानेन मोक्षेण किं जटा भस्म लेपनैः ॥ १ ॥

एक मेवाक्षरं यस्तु गुरुः शिष्यं प्रबोधयेत् ।

पृथिव्यां नास्ति तद्वयं यद्वत्वाच्चा नृणीभवेत् ॥ २ ॥

खलानां कण्टकानां ख द्विविधैव प्रतिक्रिया ।

उषानम् खमङ्गो वा दूरतो वा विसर्जनम् ॥ ३ ॥

कुचैलिन मृन्तमलोपधारिणं

वह्नाशिनं त्रिष्टुरभाषिणश्च ।

सूर्योदये चास्तमिते शयानम्

विमुञ्चति श्री र्थदि चक्रपाणिः ॥ ४ ॥

त्यज्यन्ति मित्राणि धनं विहीनं

दाराश्च भृत्याश्च सहज्जनाश्च ।

तं चार्थवतं पुनः राश्रयन्ते

ह्यर्थो हि लोके पुरुषस्य बन्धुः ॥ ५ ॥

— अन्यायेपार्जितं द्रव्यं दश वर्षाणि तिष्ठति ।

ग्राम एकादशे वर्षे समूलश्च विनश्यति ॥ ६ ॥

अयुक्तं स्वामिनो युक्तं युक्तं नीचस्य दूषणम् ।

अमृतं राहुवे मृत्यु विषं शङ्करभूषणम् ॥ ७ ॥

तद्भोजनं यद् द्विज भुक्तशेषं

तत् सौहृदं यत् क्रियते परस्मिन्

सा प्राज्ञता या न करोति पापं

दम्भं बिना यः क्रियते स धर्मः ॥ ८ ॥

मणिलुण्ठति पादाग्रे काचः शिरसि धार्यते ।

क्रय विक्रय वेलायां काचः काचो मणिर्मणिः ॥ ९ ॥

अनन्तशास्त्रं बहुलाश्च बिद्राः

अल्पश्च कालो बहुविघ्नता च ।

यत् सारभूतं तदुपासनीयं हंसे

यथा क्षीर मिवांबुमध्यात् ॥ १० ॥

दूरागतं पथि श्रान्तं वृथा च गृहमागतम् ।

अनर्चयित्वा यो भुङ्क्ते स वै चाण्डाल उच्यते ॥ ११ ॥

पठन्ति चतुरो वेदान् धर्मशास्त्राण्यनेकशः ।

आत्मानं नैव जानन्ति दर्वीपाकरसं यथा ॥ १२ ॥

धन्या द्विजमयी नौका विपरीता भवार्णवे ।

तरन्त्यधोगताः सर्वे उपरिस्थाः पतन्त्यधः ॥ १३ ॥

अथ ममृतनिधानं नायकोऽप्योषधीना ममृता
 मयशरीरः कान्तियुक्तोऽपि चन्द्रः भवति
 विगतरश्मि मण्डलं प्राप्य भानोः पर
 सदन निविष्टः को लघुत्वं न याति ॥ १४ ॥

अलिरयं नलिनीदलमध्यगः
 कमलिनीमकरन्दमदालसः ।
 विधिवशात् परदेश सुपागतः
 कुटज पुष्प रसं बहु मन्यते ॥ १५ ॥

पीतः क्रुद्धेन तातश्चरणतलहृतो
 वल्लभा येन रोषा
 दावाल्याद्विप्रवर्यैः स्ववदन
 विवरे धार्यते वैरिणी मे ।
 गेहं मे क्लेदयन्ति प्रतिदिवस
 सुभाकान्तपूजानिमित्तं
 तस्मात् खिन्ना सदाहं द्विज कुल
 निलयं नाप्य युक्तं तत्रजामि ॥ १६ ॥

बन्धनानि खलु सन्ति बह्वनि
 प्रेमरज्जुक्तबन्धन मम्यत् ।

दारुभेदनिपुणोऽपि षडङ्घ्रि

निष्क्रियो भवति पङ्कजकोशे ॥ १७ ॥

क्षिप्त्रेऽपि चन्दनतरु न जहाति गन्धः

वृद्धोऽपि वारणपति न जहाति लीलाम् ।

यन्त्रार्पितो मधुरतां न जहाति चेक्षुः

क्षीणोऽपि न तज्जाति शीलगुणान् कुलीनः ॥ १८ ॥

उर्वारिकोऽपि महीधरो लघु

तरो दोर्भ्यां धृतो लीलया

तेन त्वं दिवि भूतले च

सततं गोवर्द्धनो गीयसे ।

त्वां वै लोक्यधरं वहामि

कुचयोरग्रे न तद्गण्यते

किम्वा केशव भाषणेन

बहुना पुण्यैर्यशोलभ्यते ॥ १९ ॥

षोडशोऽध्यायः ।

न ध्यातं पदमीश्वरस्य विधिवत् संसारविच्छिन्नये
खगद्धारकपाटपाटनपटुः धर्मोऽपि नोपार्जितः ।

नारीपीनपयोधरोरुयुगलं सुप्तेऽपि नालिङ्गितं ।

मातुः केवलमेव यौवनवनच्छेदे कुठारा वयम् ॥ १ ॥

कल्पन्ति सार्द्धमन्ये न पश्यन्त्यन्यं सविभ्रमाः ।

हृदये चिंतयन्त्यन्यं न स्त्रीणामेकतोरतिः ॥ २ ॥

यो मोहामन्यते मूढो रक्तेयं मयि कामिनी ।

स तस्या वशगी भूत्वा नृतेयत् क्रीडाशकुन्तवत् ॥ ३ ॥

कोऽर्थान् प्राप्य न गर्वितो,

विषयिणः कस्यापदोऽस्तङ्गताः ?

स्त्रीभिः कस्य न खण्डितम् भुवि मनः

को नाम राजप्रियः ?

कः कालस्य न गोचरत्वं मगमत्

कोऽर्थी गतो गौरवम् ?

को वा दुर्जनदुर्गुणेषु पतितः

क्षेमेण यातः पथि ॥ ४ ॥

न निर्मिता केन न दृष्टपूर्वा
 न श्रूयते हेममयी वुरङ्गी ।
 तथाऽपि लक्षणा रघुनन्दनस्य
 विनाशकाले विपरीतबुद्धिः ॥ ५ ॥

तमतां याति नोच्चैरासनसंस्थिताः ।
 शिखरस्थोऽपि काकाः किङ्करुडायने ॥ ६ ॥
 सर्वत्र पूज्यन्ते न महत्योऽपि सम्पदः ॥
 किं तथा वन्द्यो निष्कलङ्को यथा कृष्णः ॥ ७ ॥

तगुणा यस्तु निर्गुणोऽपि गुणी भवेत् ।
 यः लघुतां याति स्वयम्भार्यापितैर्गुणैः ॥ ८ ॥
 न ननुप्राप्ता गुणा यान्ति मनोज्ञताम् ।
 रत्नमाभाति चामीकरनियोजितम् ॥ ९ ॥

सर्वज्ञतुल्योऽपि सीदतेऽक्रान्तिरश्रयः ।
 अपि माणिक्यं हेमाश्रयसंपन्नम् ॥ १० ॥

शेन ये अर्था धर्मीसमातिक्रमेण तु ।
 प्रणिपातेन ते अर्था मा भवन्तु मे ॥ ११ ॥
 या क्रियते लक्ष्म्या या वधूरिव केवलम् ।
 वेश्येव सामान्या प्रथिकैरपि भुज्यते ॥ १२ ॥

वनेषु जीवतव्ये च स्त्रीषु चाहारकर्मसु ।

अलम्नाः प्राणिनः सर्वे याता यात्रांति यांति च ॥ १३ ॥

चीयन्ते सर्वदानानि यज्ञहोमनलिक्रियाः ।

नचीयते पात्रदानमभयं सर्वदेहिनाम् ॥ १४ ॥

तणं लघु तणा तूलं तूलादपि च याचकः ।

वायुना किं न नीतो ऽपि सा सयं याचयिष्यति ॥ १५ ॥

वरक्षाणपत्रितरागा मानसज्ञेन जीवनात् ।

प्राणतपसि चणं दुःखं मानसज्ञे दिने दिने ॥ १६ ॥

प्रियवाक्यप्रदातिन सर्वतुष्यन्ति जन्तवः ।

तस्मात् तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता ॥ १७ ॥

संसारजूट्टवत्स्य वै कस्य अन्त्यतोपमे ।

सुभाषितस्य सुभाषं संकृतिः सुजये जने ॥ १८ ॥

बहुजन्मसु चाश्रित्य दानमव्ययं तपः ।

तेनैवाभासयोगेन देही जन्मरसाते पुनः ॥ १९ ॥

मुख्येषु च या विद्या परब्रह्मेषु यद्वनम् ।

उत्पत्तेषु च कार्येषु न स विद्या न तद्वनम् ॥ २० ॥

सप्तदशोऽध्यायः ।

पुस्तकप्रतयाधीतं नाधीतं गुरुसन्निधौ ।

सभामध्ये नशोभन्ते जारगर्भा इव स्त्रियः ॥ १ ॥

— कृते प्रतिकृतिं कुर्याद्द्विसने प्रतिकृतिं सनम् ।

तत्र दोषो न पतति दुष्टे दुष्टे समाचरेत् ॥ २ ॥

यद्दूरं यद्दुराराध्यं यच्च दूरे वावस्थितम् ।

तत्सर्वं तपसा साध्यं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ ३ ॥

लोभश्चेदगुणेन किं पिशुनता

यद्यस्ति किम्पातकैः

सतत्रं चेत्तपसा च किं शुचिं सने

यद्यस्ति तीर्थेन किम्

सौजन्यं यदि किं गुणैः सुमहिमा

यद्यस्ति किं मण्डनैः

सहिद्या यदि किं धनैरपयशो

यद्यस्ति किं मृत्युना ॥ ४ ॥

पिता रत्नाकरो यस्मात् लक्ष्मी र्यस्मात् सहोदरी ।

शङ्खो भिक्षाटनं कुर्याद्वादत्तमुपतिष्ठते ॥ ५ ॥

अशक्तस्तु भवेत्साधुब्रह्मचारी च निर्धनः ।

व्याधिष्टो देवभक्तश्च वृद्धा नारी पतिव्रता ॥ ६ ॥

नान्नोदकसमं दानं न तिथिर्द्वादशी समा ।

न गायत्र्याः परो मन्त्रो न मातुर्देवतं परम् ॥ ७ ॥

तक्षकस्य विषं दन्ते सत्तिकाया विषं शिरः ।

वृश्चिकस्य विषं पुच्छे सर्वांगे दुर्जनो विषी ॥ ८ ॥

पत्युराज्ञां विना नारी उपोष्य व्रतचारिणी ।

आयुराहरते भर्तुः सा नारी नरकं व्रजेत् ॥ ९ ॥

न दानैः शुध्यते नारी नोपवासशतैरपि ।

न तीर्थसेवया तद्वद्भर्तुः पादोदकैर्यथा १० ॥

पादशेषं पीतशेषं सन्ध्याशेषं तथैव च ।

श्वानमूत्रसमं तोयं पीत्वा चान्द्रायणञ्चरेत् ॥ ११ ॥

दानेन पाणिर्न तु कङ्कणेन,

ज्ञानेन शुद्धिर्न तु चन्दनेन ।

मानेन तृप्तिर्न तु भाजनेन,

ज्ञानेन मुक्तिर्न तु मण्डनेन ॥ १२ ॥

नापितस्य गृहे क्षीरम्पाषाणे गन्धलेपनम् ।

आत्मरूपञ्जले पश्यन् शक्रस्यपि श्रियं हरित् ॥ १३ ॥

सदाः प्रज्ञाहारा तुण्डी सदाः प्रज्ञाकरी वचा ।

सदाः शक्तिहारा ज्ञारी सदाः शक्तिकरं पयः ॥ १४ ॥

यदि रामा यदि च रमा

यदि तनये विनयगुणा गुणोपेतः ।

तनये सुसुतोत्पत्तिः

सुरवरनगरे किमाधिक्यम् ॥ १५ ॥

परोपकरणं येषां जागति हृदये सताम् ।

नश्यन्ति विपदस्तेषां सम्पदः सः पदे पदे ॥ १६ ॥

आहार निद्रा भय मैथुनानि

समानि चैतानि नृणां पशूनाम् ।

ज्ञानं नराणां अधिको विशेषो

ज्ञानेन हीनोः पशुभिः समानाः ॥ १७ ॥

दानार्थिनो मधुकरा यदि कर्णताले

दूरीकृताः कारिवरेण मदान्धबुद्ध्या ।

तस्यैव गण्डयुगमण्डनहानिरेषा

भृङ्गाः पुन विक्वचंघञ्जवने वसन्ति ॥ १८ ॥

राजा वेश्या यमश्वाग्निस्तस्करो बाल याचकौ ।

परदुःखं न जानन्ति अष्टमो ग्रासकण्टकः ॥ १९ ॥

अधः पश्यसि किम्बाले पतितन्तव किं भुवि ।
रे रे नूर्ख न जानासि गतन्तारण्यमीत्तिकम् ॥ २० ॥

व्यालान्शयापि विफलापि सकण्टकापि
वक्रापि पंकिलभवापि दुरासदापि ।
गन्धेन बन्धु रसि केतकि सर्वजन्तो
रेको गुणः खलु निहन्ति समस्तदोषान् ॥ २१ ॥

इति समाप्तम् ।

पुस्तकालय
गुरुकुल काँगड़ी विश्वविद्यालय

सद
सद

वर्ग संख्या... ३०३ ... आ

पुस्तक विवरण की तिथि नीचे अंकित है। इ
यह पुस्तक पुस्तकालय में वापस आ जानी चाहिए
के हिसाब से विलम्ब दण्ड लगेगा।

43210

ANKIT ARVE
16/1/12

मो भगवते वासुदेवाय ॥ मध्य आर्ट्स दिल्ली ७ 23265566

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवायः ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवायः ॥ ॐ नमो

गन्ती समारोह

प्राथम्य

सद

सद

न

300,9

43210

DATA ENTR
BY

ANKIT ASH

16/1/12

मो भगवते वासुदेवाय ॥ अय आर्टस् दिल्ली ० 2326556

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवायः ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवायः ॥ ॐ नमो

यन्ती समारोह

ਸਾਧ 3 ਬਜੇ ਸੇ 6 ਬਜੇ

ਅਗਵਰੇ 21 ਮਾਰਚ 6:15

ਮਿਲਾ ਮਿਲਾ

ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

(ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼